

utworzenie samorządu lokalnego, co wiązało się z demontażem scentralizowanej organizacji państwa. Zakładano, że społeczności lokalne zostaną upodmiotowione, uzyskując część władzy na swoim terenie. Przypomina się, że podmiotowość społeczności lokalnych ma silną, odwieczną i naturalną legitymację. Samorząd lokalny prezentuje się w kontekście ideologii lokalizmu, jak też komunitarystycznego wyobrażenia wspólnoty, przestrzeni wyborów samorządowych. Zauważa się, że ideologia lokalizmu i komunitaryzmu jest istotna dla wielu samorządów lokalnych.

Szczególnym zagadnieniem poznawczym jest analiza transformacji systemu politycznego w polskich mediach, na przykładzie Okrągłego Stołu. Wskazuje, że była ona przedstawiona oraz legitymizowana przez środowiska dziennikarskie. Zwraca się uwagę na jej mechanizmy. Wskazuje się, że w przestrzeni medialnej ujawniła się paralelność mechanizmów legitymizujących i delegitymizujących najważniejsze ogniwa w procesie przemian ustrojowych, a w tym Okrągły Stół, wybory z 4 czerwca 1989 r., powołanie rządu. Podkreśla się, że spor o Okrągły Stół, a tym samym o ocenę polskiej transformacji, nadal się toczy. Obok konfliktu politycznego rozgrywanego na linii: prawica – centrum – lewica, rysuje się również głęboki podział pomiędzy dziennikarzami. Media w Polsce nie rezygnują z działań na rzecz legitymizacji transformacji oraz prób jej delegitymizacji. Stosunek do zmiany ustrojowej, która nastąpiła w Polsce ma dla nich znaczenie fundamentalne, jest swego rodzaju mitem założycielskim (s. 286).

Refleksyjny ogląd legitymizacji systemu politycznego i transformacji w Polsce zaprezentowano w *Zakończeniu*, stanowiącym spójny segment prezentowanego w książce problemu.

Poszczególne studia i opracowania przygotowano na bazie starannie zgromadzonych materiałów źródłowych i literatury przedmiotu. Wartość prezentowanej książki polega przede wszystkim na: 1. ukazaniu istoty instytucji politycznej, jaką jest legitymizacja władzy oraz zjawisk i procesów życia kulturowo-cywilizacyjnego; 2. wskazaniu teoretycznych koncepcji oraz urzeczywistniania instytucji legitymizacja transformacji i systemu politycznego; 3. dostarczeniu usystematyzowanej wiedzy o transformacji ustrojowej w Polsce, w kontekście możliwości i barier w jej urzeczywistnianiu; 4. wskazaniu specyfiki pol-

skiej kultury politycznej; 5. w prezentacji relacji teoretycznych w powiązaniu z polityczną praktyką kulturową.

Andrzej Chodubski

Marek Żejmo, *Stosunki polsko-szwajcarskie. Przeszłość i teraźniejszość*, Wydawnictwo Atheneae Gedanenses, Gdańsk 2016, ss. 615.

W rozpoznawaniu stosunków bilateralnych Polski z różnymi państwami świata na dużą uwagę zasługują stosunki z Szwajcarią. Współcześnie w rzeczywistości Unii Europejskiej, w której Polska jest członkiem od 1 maja 2004 r. a Szwajcaria zachowuje status państwa stowarzyszonego ważne jest kształtowanie nowoczesnego oblicza relacji międzynarodowych. Polska ujawnia zainteresowanie utrzymywaniem jak najlepszych kontaktów ze Szwajcarią, co wyraża się w zawarciu pakietów umów dotyczących wielu dziedzin życia gospodarczego i politycznego, natomiast po dokonaniu się zmian ustrojowych w Polsce, m.in. umowy o wzajemnych papierach i ochronie inwestycji; konwencja w sprawie unikania podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od majątku i dochodów; porozumienia o wymianie stażów zawodowych przeznaczonych dla absolwentów wyższych uczelni obydwu krajów. Prezentacja tych relacji jest przedmiotem wykładu zawartego w monografii. Wyodrębniono w niej cztery rozdziały: I Ogniwa dziedzictwa przeszłości w rozwoju stosunków polsko-szwajcarskich; II Kształtowanie się polsko-szwajcarskiej polityki zagranicznej po II wojnie światowej; III Kierunki rozwoju polsko-szwajcarskich stosunków gospodarczych; IV Bilateralność stosunków polsko-szwajcarskich. Wykład ten poprzedza starannie wykonany pod względem metodycznym i metodologicznym *Wstęp*. Wskazuje się w nim, że celem monografii jest próba ukazania roli, jaką w przeszłości i w teraźniejszości odgrywają w przestrzeni europejskiej stosunki polsko-szwajcarskie.

W rozpoznawaniu problemu sformułowano hipotezę, że siła rozwoju stosunków polsko-szwajcarskich uzależniona jest od roli kulturowej, jaką pełnią obydwa kraje w przestrzeni cywilizacyjnej Europy. Współczesne procesy globalizacyjne, zwłaszcza postęp naukowo-techniczny, między-

narodowe rozwiązania prawne, kształtowanie się świadomości obywatelskiej, ugruntowują model unifikacji kulturowej, aczkolwiek z drugiej strony, obserwuje się dużą siłę dywersyfikacji kulturowej zarówno w Szwajcarii, jak i w Polsce. Powoduje ona, że między obydwojma krajami ujawniają się ognia wzajemnego zainteresowania, chęć współpracy gospodarczej, jak i uczestnictwa w budowie nowego ładu, zwanego cywilizacją informacyjną oraz budową globalnego społeczeństwa obywatelskiego.

W celu rozwiązania hipotezy postawiono istotne pytania pomocnicze, m.in. jakie są główne bariery w zbliżeniu kulturowym Polski i Szwajcarii; jakie postrzega się możliwości sprzyjające rozwojowi kontaktów między obiema stronami; jakie jest szczególnie dziedzictwo przeszłości w kontaktach polsko-szwajcarskich; jakie były główne ognia aktywności kulturowej Polaków i Polonii szwajcarskiej; jakie są współczesne regulacje prawne w stosunkach polsko-szwajcarskich; jaką rolę w relacjach między stronami pełnią mity i stereotypy?

W naświetleniu odpowiedzi na postawione pytania posłużono się materiałami archiwalnymi, przewodnikami, literaturą wspomnieniową, analizą prasy oraz analizą różnych zagadnień, zawartą w czasopiśmiennictwie naukowym oraz w książkach, dotyczących różnych aspektów, relacji polsko-szwajcarskich oraz w przestrzeni internetowej.

Przekonywująco wskazuje się na ramy teoretyczne rozpoznawania stosunków bilateralnych w środowisku międzynarodowym oraz stan badań dotyczących Szwajcarii, miejsca Polaków w rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej Szwajcarii (s. 13–15).

Podkreśla się, że współczesne relacje polsko-szwajcarskie w kontekście ról politycznych są mało spektakularne i nie są nagłaśniane w mediach, mimo to obejmują wiele dziedzin życia kulturowego i wspólnych działań na arenie międzynarodowej. Współpraca Polski ze Szwajcarią jest wielopłaszczyznowa i bogata programowo na tle porównawczym do wielu krajów europejskich.

Charakteryzując dziedzictwo przeszłości stosunków polsko-szwajcarskich w łańdże chronologicznym wyodrębniono zagadnienia: 1. Relacje średniowieczne; 2. Kontakty nowożytne; 3. Zbliżenia w XIX i na początku XX wieku; 4. Podczas

I wojny światowej i w okresie międzywojennym; 5. W okresie II wojny światowej i tuż po jej zakończeniu. Jest to wartościowe zarysowanie problemu poznawczego. Jego znaczenie polega nie tylko na wskazaniu ogniw wiążących oba państwa, ale też na określeniu doniosłości kulturowej tych ogniw.

Przypomina się, że nawiązanie pierwszych kontaktów polsko-szwajcarskich datuje się na okres rozszerzania się wpływów Cesarstwa Rzymskiego. Z Rzymu wiódł przez Polskę, nad Bałtyk tzw. bursztynowy szlak, a jedna z jego odnóg prowadziła przez Szwajcarię. Zachowują się dokumenty, w których wskazane są związki Kalisza z Windisch, Winterthur i Sankt Gallen. Jedną z pierwszych cesur zaświadczających o obecności Polaków w przestrzeni szwajcarskiej był 1085 r. Wtedy przebywała delegacja Władysława Hermana w opactwie Sankt Gallen. Kolejne ognia w kontaktach stanowiły podróże Polaków przez to państwo, kierujących się na sobory, m.in. w Konstancji, Bazylei. W XV w. do Krakowa kierowali się młodzi Szwajcarzy w celach edukacyjnych. Do czasów nowożytnych kontakty te miały charakter śladowy. Szwajcaria była krajem ubogim, co nie sprzyjało nawiązywaniu kontaktów gospodarczych ani politycznych. W wykładzie odnotowuje się je w wymiarze rejestracyjnym. W czasach nowożytnych ogniem sprzyjającym obopólnemu zainteresowaniu był Uniwersytet Krakowski. Jego sława przyciągała młodzież z wielu krajów europejskich. Po powrocie ze studiów zwykle zajmowali oni wysokie stanowiska w służbie publicznej. Z kolei Polacy chętnie kierowali się w celach edukacyjnych do Bazylei. Pracował tam Erazm z Rotterdamu, znany jako wybitny humanista. Kierowali się do niego przedstawiciele rodzin magnackich, m.in. Radziwiłłów, Ossolińskich, Firlejów, Tyszkiewiczów, Leszczyńskich. W XVIII w. nastąpiło zacieśnienie kontaktów politycznych. Do Szwajcarii udawali się ludzie angażujący się w sprawy konspiracyjne, jak np. Tadeusz Kościuszko.

Wskazuje się, że zbliżenie w kontaktach spowodowała utrata niepodległości przez Polskę. Liczni emigranci kierujący się do Francji zatrzymywali się w Szwajcarii. Podejmowali działania na rzecz odzyskania niepodległości; spotykali się z akceptacją władz politycznych Szwajcarii. Po upadku powstania 1830 r. przyjmowano powstańców jako uchodźców politycznych. Sprzy-

jano instytucjonalizacji ich życia emigracyjnego. Duża fala emigrantów polskich ujawniła się tam po powstaniu styczniowym. Szacowano ich na ok. 2,5 tys. Włączyli się oni w nurt instytucjonalizacji życia emigracyjnego, co z dużą starannością prezentuje się w wykładzie. Wskazuje się nazwiska wielu Polaków i ich zasługi w kształtowaniu polskiego życia kulturowego, a w tym osoby związane z nauką i polityką.

Przypomina się, że Szwajcaria w czasie I wojny światowej była państwem neutralnym. Ponośiła jednak wysokie koszty utrzymania bezpieczeństwa na granicach, co odbijało się na jej gospodarce. Ujawnił się kryzys, brakowało artykułów spożywczych, obniżył się poziom sfery usług. Polonia liczyła wtedy zaledwie kilkaset osób. Niezaniechali oni jednak działalności politycznej (s. 107–108). W okresie międzywojennym ujawnili rozwój nowej instytucjonalizacji życia polonijnego. Znaczące miejsce zajmowali wtedy wykładowcy uczelni wyższych. W wykładzie dostarcza się też usystematyzowanej wiedzy o rozwoju relacji między stronami oraz wpisuje się je w ład kulturowo-cywilizacyjny. Podobnie analitycznie ukazują się kontakty Polaków i Szwajcarów w czasie II wojny światowej oraz w pierwszych latach po jej zakończeniu. Podkreśla się przy tym sytuację Polaków pochodzenia żydowskiego. Wśród nich było skierowanych do Szwajcarii ok. 14 tys. dzieci i 2 tys. matek pochodzenia żydowskiego, m.in. z Francji. Zauważa się, że wydarzenia II wojny światowej nie wyłączyły Polaków z aktywnego udziału w życiu Szwajcarii (s. 147). Zakończenie II wojny światowej spowodowało, że przedstawiciele polskiej emigracji w Szwajcarii i na świecie stanęli przed wyborem pozostania na obczyźnie czy powrót do kraju, któremu narzucono nowy ustrój polityczny, bowiem władze Szwajcarii zaczęły nalegać, by opuścili ich kraj internowani żołnierze. Wśród nich byli polscy żołnierze. Powróciło do Polski ok. 7 tys. osób.

W rozdziale drugim, charakteryzując relacje między państwami w kontekście kształtowania polityki zagranicznej, wyodrębniono zagadnienia: 1. W okresie istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej; 2. Po 1989 r.; 3. Współpraca polsko-szwajcarska na forum organizacji międzynarodowych; 4. Neutralność jako podstawowa strategia budowy stosunków zagranicznych Szwajcarii; 5. Neutralność Szwajcarii po 1989 roku; 6. Rola Polonii w kształtowaniu relacji polsko-szwaj-

carskich. W prezentacji zagadnień tych dostarcza się bogatej warstwy wiedzy deskryptywnej, jak też eksplanacyjnej z perspektywy współczesnego rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego Szwajcarii, Polski, Europy i świata. Wskazuje się, że II wojna światowa radykalnie zmieniła sytuację międzynarodową w Europie, a tworzący się powojenny porządek globalny w krótkim czasie podzielił świat na dwa wrogie obozy polityczne i ideologiczne. W nowym ładzie status Polski w dużej mierze został odgórnie narzucony przez światowe mocarstwa. W wykładzie dostarcza się wiedzy o działaniach dyplomatycznych podejmowanych przez stronę polską na rzecz nawiązania bliższych kontaktów z Szwajcarią. Szwajcarzy ujawnili przychyłość wobec polskich starań międzynarodowych. Nieprzychylnie odnosili się jednak do konfliktów władz polskich z Kościołem rzymskokatolickim. Po 1989 r. ujawniła się nowa droga do budowy jakości stosunków między obu państwami, a szczególnie w sytuacji włączenia Polski do Unii Europejskiej. W latach 90. XX w. rozpoczęto kształtowanie relacji między stronami, co znajdowało wyraz w nowej przestrzeni politycznej, w zawieranych umowach i konwencjach, a w tym w porozumieniach sektorowych regulujących stosunki Szwajcarii z Unią Europejską oraz umów zawartych pomiędzy Polską i Szwajcarią (s. 219). Wyraźnie zaznaczyło się uczestnictwo Polski i Szwajcarii w organizacjach międzynarodowych, a w tym wspólnych misjach pokojowych i obserwacyjnych. Z dużą starannością zaprezentowano rolę Polonii w kształtowaniu relacji polsko-szwajcarskich.

Charakteryzując rozwój polsko-szwajcarskich stosunków gospodarczych wyodrębniono zagadnienia: 1. Obraz życia gospodarczego; 2. Strategia i taktyka polityki gospodarczej w Szwajcarii; 3. Współpraca gospodarcza z Polską po 1989 roku; 4. Możliwości i bariery rozwoju polsko-szwajcarskiej współpracy gospodarczej; 5. Polacy na szwajcarskim rynku pracy. Jest to czytelnie zaprezentowane zagadnienie poznawcze. Wykorzystano w jego analizie starannie zgromadzone materiały źródłowe oraz literaturę przedmiotu. Podkreśla się, że gospodarcze stosunki Polski ze Szwajcarią stanowią jeden z bardziej wyeksponowanych składników relacji polsko-szwajcarskich. Od momentu nawiązania przez oba kraje stosunków dyplomatycznych, odrodzone państwo polskie było przez Szwajcarię postrzegane jako kraj

dużych możliwości współpracy gospodarczej, szczególnie pod względem potencjału i wielkiego rynku zbytu (s. 303). Współczesną współpracę gospodarczą Polski ze Szwajcarią reguluje kilka umów podstawowych. W wykładzie prezentuje się ich zakres oraz nośność kulturową. Szwajcaria należy do grupy państw, które od początku uczestniczyły w najważniejszej imprezie targowej w Polsce o znaczeniu światowym – Międzynarodowych Targach Poznańskich.

Nośną kwestią poznawczą jest charakterystyka miejsca Polaków na szwajcarskim rynku pracy. Podkreśla się, że Szwajcaria mimo swojego oblicza wielokulturowego i wieloetnicznego nie definiowała się jako kraj imigracji; napływały różne grupy etniczne sukcesywnie, zwykle korzystając z przyjaznego rynku pracy. Kierowali się do tego kraju głównie osoby bez wykształcenia, zatrudniane na stanowiskach pracowników fizycznych. W 1970 r. rząd Szwajcarii zdecydował się na wprowadzenie limitów przyjęć imigrantów. Systematycznie wzrastała tam obecność Polaków. W 2014 r. szacowano ich na ok. 14 tys. (s. 403).

Charakteryzując bilateralność stosunków polsko-szwajcarskich analitycznie zaprezentowano zagadnienia: 1. Relacje normatywnoprawne odrębności federalizmu szwajcarskiego; 2. Zainteresowanie szwajcarskim systemem politycznym w Polsce; 3. Polski unitaryzm w helweckim kontekście; 4. Specyfika funkcjonowania rządów Polski i Szwajcarii; 5. Specyfika wymiany kulturowej między narodami. Są to zagadnienia stanowiące ramy w rozwoju bilateralnych stosunków polsko-szwajcarskich. Są zarówno przestrzenią możliwości, jak też stanowią bariery w ich urzeczywistnianiu. W wykładzie obok relacji *stricte* polsko-szwajcarskich zwraca się uwagę na definiowanie instytucji politycznych, a w tym na różne ich pojmowanie w europejskiej przestrzeni kulturowej. Zauważa się, że nie jest łatwo odnieść polityczny system Szwajcarii do systemu politycznego współczesnej Polski (s. 417). Charakteryzując np. zagadnienia samorządności i aktywności obywatelskiej zauważa się, że między polskim a szwajcarskim podejściem do nich różnice wynikają nie tyle z narzucających się rozważań instytucjonalnych, co z przestrzeni kultury, a w tym doświadczenia historycznego (s. 455). Wartościową część poznania stanowi porównanie funkcjonowania instytucji politycznych Pol-

ski i Szwajcarii, a w tym organów ustawodawczych (co ukazuje też w ujęciu tabelarycznym).

W *Zakończeniu* refleksyjnie ukazuje się główne ogniwa rozwoju stosunków między stronami oraz ich stosunek do różnych zjawisk i procesów międzynarodowych. Współcześnie współpraca między obydwojma państwami wykracza poza ramy wynikające z ładu instytucjonalnego. Strony angażują się w urzeczywistnianie wielu wyzwań ponadnarodowych, jak np. przestrzeń ekologiczną, bezpieczeństwa narodowego. Stosunki między Polską a Szwajcarią definiuje się jako mało spektakularne, a potrzebne, pragmatyczne. Wykład wzbogaca bogata *Bibliografia*, odbijająca istotę prezentowanych zagadnień poznawczych oraz *Indeks nazwisk*.

Wskazując na najistotniejsze ogniwa, zaświadcza o wysokiej wartości książki należy zauważyć: 1. dostarczenie bogatej, uporządkowanej wiedzy o bilateralnych stosunkach polsko-szwajcarskich; 2. właściwe, nowoczesne określenie przestrzeni metodologicznej rozpoznawania stosunków bilateralnych; 3. wpisanie stosunków polsko-szwajcarskich w nurt globalizacji i dywersyfikacji życia kulturowego; 4. ukazanie zjawisk, specyficznych życia politycznego, wywierających wpływ na relacje międzynarodowe, a w tym neutralność polityczną; 5. wykazanie nośności kulturowej ładu mniejszościowego, a w tym polonijnego, w tożsamości politycznej państwa, jak i w kształtowaniu relacji międzynarodowych.

Andrzej Chodubski

Michał M. Kosman, *Polityka RFN wobec ZSRR/Rosji w latach 1989–2009*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013, ss. 564.

W rozpoznawaniu współczesnych stosunków międzynarodowych wyjątkowe znaczenie zajmuje Republika Federalna Niemiec, zwłaszcza jako podmiot generujący relacje bilateralne między różnymi państwami Europy i świata oraz współtworzący środowisko międzynarodowe. Względy historyczne, a w tym polityka *Drang nach Osten*, wyzwania bezpieczeństwa międzynarodowego, budowa nowego europejskiego ładu (integracji), następstwa transformacji ustrojowej w Europie Środkowej i Wschodniej powodują, że